

K DISKUSII O ŠTRUKTURALIZME

IGOR HRUŠOVSKÝ

Problematica štruktúry sa dostala v posledných rokoch do popredia bádateľských záujmov aj u nás. Svedčí o tom celý rad štúdií, diskusií a polemík v radoch našich filozofov, jazykovedcov, literárnych teoretikov, estetikov, sociológov, biológov a i. O problematike štruktúry poriadajú sa aj osobitné konferencie a sympóziá (napr. trojdňová konferencia o štrukturalizme a historizme vo filozofii 20. storočia, usporiadaná vlni v Brne) za účasti vedeckých pracovníkov viacerých odborov. Celá táto aktivita nadväzuje na teoretický odkaz z tridsiatych a štyridsiatych rokov, predovšetkým na veľký prínos Pražského lingvistického krúžku. V poslednom čase sa štrukturalistické bádanie rozvíja opäť veľmi intenzívne vo viacerých krajinách, napríklad v Sovietskom zväze, ale aj na západe, najmä vo Francúzsku a Spojených štátoch. Celá táto obnovená aktivita sa živo sleduje aj u nás.

V tejto stati chcem upozorniť na niektoré novšie aspekty problematiky štruktúry a zaujať osobné stanovisko k niektorým novším poznatkom, ako aj k ich ohlasu v našom prostredí. V súčasnej teoretickej tvorbe sa na počudovanie stretávame s väčším množstvom rozporov ako pri začiatkoch štrukturalistického výskumu. Ide napríklad o rozpory medzi tézou, že sám materiálny predmet je štrukturovaný a naopak, že štruktúrny aspekt sa vnáša do predmetu, niekedy sa zasa nerozlišuje dostatočne medzi špecifickou odlišnosťou abiotických a biotických štruktúr, ďalej medzi obidvomi týmito kategóriami a artefaktami, nediferencuje sa neraz medzi teoretickými (kognitívnymi) a umeleckými štruktúrami, často sa nerozlišuje (kde je to žiadúce) ani medzi štruktúrnymi charakteristikami jednotlivých umeleckých druhov a žánrov, atď. Stretávame sa niekedy aj s terminologickým nesúladom, napríklad veľmi zjavne medzi logickými sémantikami, lingvistami a literárnymi teoretikmi.

Domnievam sa, že je potrebné vyjsť predovšetkým z analýzy, z filozofického rozboru základných štrukturalistických pojmov, ak máme vybrať sa z chaosu mienok a postojev.

Predovšetkým sa tu ponúka kategória bytia. Pokúsil som sa v posledných rokoch už niekoľkokrát ukázať, že bytie *ako také* nemá nijaký kognitívny význam a že je prázdnu abstrakciou. Nedávno som dostal podnetný list od jedného kultúrneho a filozofického pracovníka v Chebe, ktorý pozná moje práce a ktorý mi tlmočil svoje stanovisko k týmto problémom. Okrem iného správne zdôraznil, že bytie *pre nás* figuruje iba ako nami pochopená „prakticko-teoretická“ činnosť človeka.

Myslím, že sa nemýlim, ak tvrdím, že vývin poznania a skutočný pokrok vedy vyviera z dialektickej oscilácie medzi daným systémom empirických poznatkov a empirickou (empiricko-praktickou) realitou, čiže *empirickým bytím*.

Predmetom vedeckého (a vedecko-filozofického) poznania môže byť postihovanie len vlastností (spôsobov alebo foriem existencie) reality a preto hovorím,

že niet iného poznania ako empirického. Avšak už tu dochádza k prvým nedorozumeniam. *Vedecká* empiria nie je nijaká bezduchá a mimoteoretická deskripcia, vlastne vonkoncom nič nemožno opisovať ani na celkom triviálnej úrovni bez *akýchkoľvek* kognitívnych (čo len rudimentárnych) predpokladov.

Usiloval som sa pri nejednej príležitosti poukázať na to, že niet iného poznania ako empiricko štrukturálneho, a to v hraniciach medzi celkom univerzálnymi až po celkom špeciálne výpovede. Potom je celkom zjavným nedorozumením, ak niektorí myslitelia tvrdia, že štruktúra nie je časťou empirickej reality, i keď je „časťou reálna“, pretože vraj nie je priamo viditeľná na empirickom stupni a pretože vraj ju možno odhaliť iba teoretickým výskumom, vytvárajúcim modely. Možno sa však spýtať, čo je reálne mimo empirickej reality? Opäť zdôrazňujem, že bez teoretického, čo len rudimentárne teoretického prístupu nepostihnem ani najtriviálnejšiu empirickú realitu. Rozumie sa, že aj *každý* teoretický postoj je vždy nejakým spôsobom stimulovaný empirickou realitou. Preto hovorím, že to, čo označujeme za určitý fakt, závisí od svojich štrukturálnych väzieb a zároveň od teoretického postoja, vyjadreného danou pojmovou sústavou.

Náš poznávací orgán je v najhlbšej podstate nástrojom ponímania relácií, súvislostí, väzieb, funkcií a pod. A preto každý predmet možno pochopiť iba skrze *súvislosť* jeho zložiek. Iba tieto súvislosti môžeme kognitívne postihovať. Avšak, keď hovoríme o predmetoch, nie sú ony iba akési konglomeráty (membra disiecta) jednotlivých izolovaných súvislostí, ale tieto súvislosti sú nejakou štrukturálne viazané navzájom. Práve takýmito vzájomnými väzbami je vyjadrený *spôsob* existencie predmetu. A keď mám na zreteli zároveň aj veľmi podstatný pohybový a dynamický aspekt predmetu, hovorím, že spôsob existencie predmetu vyjadrujú jeho dialekticko štrukturálne vzťahy a väzby.

A preto niektorí zahraniční i naši štrukturalisti právom konštatujú — i keď trochu scholastickou štylizáciou — že nijaký synchronický prierez diachróniou nemôže byť statický a že každý synchronický výskum je sondážou do diachrónie. Dnešné štádium charakterizuje vraj snahu o zrušenie antinómie medzi synchróniou a diachróniou, medzi systémom a procesom.

Treba ešte dodať, že kognitívne môžeme postupne diferencovanejšie a adekvátnejšie zachycovať štruktúru empirickej reality, no ostávame pritom vždy v oblasti špecifickej siete pojmových väzieb.

Chaotická, amorfná realita by bola teda kognitívne nepostihnuteľná. Pred časom sa prilehavo vyjadril jeden náš popredný lingvista, že diela bez štruktúry sú mrvenicou. Poukážem ešte, že to je aj otázka zorného uhla a hľadiska.

Kedysi som sa pokúsil definovať pojem štruktúry ako jednotu zákonitých vzťahov, funkcií, kauzálnych a dialektických súvislostí predmetu, jednotu jeho vnútornej diferenciácie. V spomenutom chebskom liste sa v tejto súvislosti píše: ak opustíme substančné chápanie bytia a existenciu pochopíme ako štrukturovaný systém procesov, pôjde o deskripciu vzájomných pôsobení.

Pokiaľ ide o pojem deskripcie, k tomu som sa už azda dostačujúco vyjadril. Čo sa týka rozlíšenia pojmov štruktúra a systém, svoj náhľad som už príležitostne vyslovil a teraz ho len zrekapitulujem v najstručnejšej skratke: myslím, že pojem systému je najvhodnejšie rezervovať pre ideové alebo nociónálne sústavy a pojem

štruktúry pre objektívny, materiálny, empirický predmet sám. No aj materiálne štruktúry môžu byť traktované ako systém, ak prvky systému exaktne zastupujú podstatné vlastnosti štruktúry.

Výklad štruktúracie daného predmetu treba osnovať na jej špecifických momentoch, ak máme adekvátne pochopiť vlastnú, charakteristickú vývinovú dialektiku predmetu, jeho autogézu. Avšak túto vnútornú dynamiku kvalitatívne špecifikovaného predmetu nemožno priliehavo vysvetliť celkom oddelene od vývinovej dialektiky vonkajšej reality, do ktorej je daný predmet nejako začlenený. Špecifické rozpory, imanentné vyvíjajúcemu sa alebo premieňajúcemu sa predmetu, bývajú totiž podnecované premenlivosťou jeho externých súvislostí alebo mutabilitou jeho začlenenia do širších či nadradenejších štruktúr reality.

Čo však treba celkom osobitne zdôrazniť, nijaký vonkajší impulz, ak sa má zachovať svojzákonnosť daného procesu, nesmie vojsť do tohto procesu ako taký. Špecifická štruktúra musí reagovať na externý podnet svojzákonne: len s touto podmienkou je schopný ho integrovať. Mimoštruktúrálny jav alebo podnet určitá špecificky charakterizovaná realita integruje vtedy, keď sa stane organickou (čo aj protirečivou) zložkou štruktúry tejto reality.

Treba rozlišovať aj vonkajšie podmienky a predpoklady samého vzniku určitej vývinovej línie, čiže jeho prehistóriu od vlastnej histórie. Keď určitá vymedzená evolučná realita alebo totalita nadobúda plne svoje špecifické črty, potom už vonkajšie podmienky svojho vzniku je schopná integrovať priamo do seba, do svojej imanentnej vývinovej dialektiky.

Pokiaľ ide o odbor môjho profesionálneho záujmu, o filozofiu, aj tu platí, že filozofia sa uplatňuje vo svojej najhlbšej podstate vtedy, keď je jej utváranie *stimulované* vonkajšou realitou, keď je *inšpirované* rozpormi spoločensko-kultúrnej reality, slovom keď nie je jej rozvoj pod externým direktívnym nátlakom. Filozofická tvorba môže získať aj dejinné poslanie a nadobudnúť veľký morálny kredit, ak je schopná sa inšpirovať spoločenskokultúrnymi sotva vznikajúcimi rozpormi, z ktorých vyplynie napokon celé nové dejinné obdobie.

Z povedaného vyplýva nevyhnutnosť vyhýbať sa obidvom krajnostiam: izolované ponímanie určitého imanentného vývinového radu vedie do umŕtvenia a do závozu práve tak ako preferovanie púhych medzizávislostí. Takéto preferovanie a rešpektovanie direktívneho zasahovania do filozofickej aktivity smeruje nevyhnutne do ignorovania vnútornej dialektiky filozofického vývinu a do jej likvidovania ako špecifickej zložky spoločenskokultúrnej reality.

Ignorovanie vnútorných zákonitostí rozvoja filozofie znamená, že filozofia sa po čase redukuje na ideologický príviesok určitého historického štádia a stráca iniciatívnu, ontotvornú a anticipačnú funkciu vo vývine kultúry. Filozofia musí sa podnecovať objektívnou a sociálnou skutočnosťou, no môže spoluutvárať spoločenskokultúrnu realitu len s podmienkou, že nezaprie imanentné zákonitosti svojho vývinu.

Keďže realita nie je mozaikou singularít, ale je členitou štruktúrou vzťahov a rozporov, aj naše poznatky, ak jej majú byť adekvátne, musia tvoriť sieť súvislostí. Inými slovami: empirické výroky, i samy relatívne bezprostredné deskripcie, treba chápať kontextuálne, pretože sama skutočnosť je štrukturovaná.

V dialektickom procese vedeckého vývinu etapove rekonštruujeme vedecké sústavy a teórie: úlohy skúmania skutočnosti sa prehľbujú v dôledku zdokonaľovania danej teórie, vyvolaného opäť novými výsledkami konkrétneho bádania. Teória teda naznačuje, kade sa má uberať vedecký výskum a experiment, no je to vždy praktická skúsenosť, ktorá nás stavia pred úlohu hľadať nové postupy a smery bádania. Takéto dialektické zákonitosti v najvšeobecnejších črtách sa uplatňujú vo všetkých oblastiach spoločensko kultúrnej aktivity: ako iný príklad možno uviesť dialektiku langue a parole a pod.

Prečo sa domnievame, že dialektický proces vedeckého vývinu je nekonečný? Zmysel tohto procesu nie je v hromadení parciálnych poznatkov v horizontálnom pláne, ale v prenikaní do hlbších a hlbších vrstiev a rovín reality. Potom hovoríme, že na každom vývinovom stupni vedy konečnými elementami sa javia tie zložky štruktúry, *ktorých subštruktúru nateraz ešte nepoznáme*. Dialektika vývinu vedy ukazuje, že niet poslednej podstaty objektívnej (t. j. empirickej) reality. To znamená, že o základných a nediferencovaných elementoch konkrétneho objektu hovoríme len z hľadiska určitej podstatovej roviny ako o relatívne stálych prvkoch.

O teoretických štruktúrach alebo modeloch, ak majú byť únosné vo vedeckej praxi a experimentovaní, dá sa seriózne uvažovať, iba ak jestvuje príslušná materiálna štruktúra, ak reálny empirický objekt je skutočne štruktúrou (otvorenou, dialektickou, mutabilnou) a nie iba konglomerátom samostatných a parciálnych materiálnych vzťahov. V takomto prípade nemožno vážne uvažovať o nijakých teoretických modeloch, ale len o fiktívnych modelových konštrukciách.

Niektorí súčasní štrukturalisti však tvrdia, že napríklad pojem spoločenskej štruktúry sa nevzťahuje na empirickú skutočnosť, ale na modely *podľa nej* (sic!) zhotovené. Spoločenské vzťahy (a nie spoločenská štruktúra) sú vraj základným materiálom, ktorý používame na konštruovanie modelov, predstavuúcich (sic!) spoločenskú štruktúru. Možno namietat, že nijako nie je mysliteľný „presný a vyčerpávajúci opis“ tohto základného materiálu interpretovaného mimoštruktúrálné. Na základe takéhoto opisu možno nepochybne vymýšľať najrozmanitejšie, ľubovoľné (a preto celkom nezáväzné) štruktúrálné modely, ktoré sa naozaj nemôžu vzťahovať na nijakú empirickú skutočnosť a sú celkom nanič. Opis vzťahov, ak má byť, pokiaľ len možno, presný a vyčerpávajúci, musí byť opisom *zložiek* (komponentov) *určitej danej* (reálnej, objektívnej, empirickej) *štruktúry*. Empirická veda, ako povedané, nebude na púhych singulárnych výrokoch a na holých, izolovaných deskripciách, ale na výrokoch vyplynutých zo širokých skúseností a teoretických postojov vybudovaných úsilím predošlých generácií. To znamená, že jednotlivé výroky a opisy možno seriózne ponímať — v oblasti vedeckého poznania — iba v kvalite ich začlenenia v predmetných (objektívnych) štruktúrach. Nijaký vedecký pojem nie je nezávislou entitou, ale vždy je konštituovaný iba vo vzťahu (v systémovom začlenení) k iným pojmom.

Teda vedecká deskripcia nie je mysliteľná bez teoretického a metodologického prístupu. Bez toho nemožno nijaké fakty apercipovať exaktne a čo možno presne. A nemožno ich adekvátne postihovať ani ak si poslúžime nejakými teoretickými

a metodologickými predsudkami (sic!), teda fikciami. Vedecká deskripcia a pozorovanie je práve štrukturálne a nijaké iné.

Niektorí štrukturalisti, najmä francúzski, v súčasnosti sa veľmi ležérne vyjadrujú, keď ďalej tvrdia, že obsahom štruktúry treba rozumieť to, čo je vklúčené (sic!) do logickej organizácie, chápanej ako vlastnosť reálneho. Možno namietaf, že ak je logická organizácia vlastnosťou reálneho, nijaký obsah nemôže byť vklúčený do logickej organizácie, pretože touto organizáciou a ničím iným je práve vyjadrený obsah. Objektívna realita nie je amorfná, v opačnom prípade neboli by sme schopní ju kognitívne nijako postihovať. Práve forma vyjadruje materiálny obsah i objektívne štrukturalne a dialektickoštrukturalne zákonitosti reálneho predmetu vyjadrujú spôsob jeho existencie.

Vnútorne a vonkajšie vzťahy a rozpory sa v každom objekte a procese prenikajú, prerastajú a preplietajú. Preto imanentnú vnútornú dialektiku nemožno absolutizovať a ponímať ju oddelene od dialektiky vonkajších rozporov; nejakým zákonitým spôsobom súvisí s ňou v nadradenejších a širších štruktúrach. Aj na superštruktúru sa zásadne vzťahuje tá istá imanentná dialektika ako na užšie vymedzené štruktúry. Jestvovanie určitého predmetného celku je podmienené stmelenosťou jeho štruktúry, tým, že vzájomné vzťahy jej komponentov sú výraznejšie a silnejšie než jej súvislosti so zovňajšími javmi. To, čo je v jednej súvislosti vnútorné, v druhej môže byť vonkajšie. Podstatné vonkajšie vzťahy sú zároveň vnútornými alebo imanentnými väzbami dialektickej totality superštruktúry, sú zákonitosťami rozporného samovývinu komplexnejšej totality. Totality sa vzájomne rozmanite prelínajú a kontaminujú, sú relatívne.

Realita je kvalitatívne, t. j. štrukturalne diferencovaná. V lapidárnej skratke a čo najvšeobecnejšie možno povedať, že objektívna realita sa člení na tieto kvalitatívne odlišné základné oblasti: abiotickú realitu a jej štrukturalne charakteristiky (ktoré skúmajú abiotické disciplíny prírodných vied), živnú hmotu s jej špecifickými štrukturalnými vlastnosťami (ktoré skúmajú biologické odbory prírodných vied; osobitne tu možno v súčasnosti vyzdvihnúť morfogenetickú problematiku) a sociálnokultúrnu sféru (je predmetom humanitných vied). Ale aj pokiaľ ide o túto sféru, treba diferencovať. Niektorí štrukturalisti totiž hovoria, že východiskové body hypotézy, ktorá platí pre sociológiu, možno aplikovať napr. na literatúru. Úlohou literárneho výskumu vraj nebude hľadať v literárnom diele „tkviacu“ inherentnú štruktúru, ale literárny teoretik na báze mimoštrukturalneho opisu základného materiálu zhotoví model štruktúry diela. Špecifický rozdiel je tu v tom, že spoločenská štruktúra v určitej dejinnej etape je výslednicou dialektického vývinového procesu spoločenskej reality, zatiaľ čo literárne dielo je produktom tvorivého subjektu. Z toho vyplýva aj rozdielny prístup k štrukturalným analýzam týchto dvoch (vo svojej špecifčnosti) odlišne určených kategórií realít.

Aj každý fakt alebo umelecký artefakt môže *obsahovať celú množinu štruktúr, čiže môže sa manifestovať polyštrukturalne*. V aktuálnom prípade sa obyčajne manifestuje daný fakt alebo artefakt určitým vymedzeným spôsobom, no — pri vhodných podmienkach — môže realizovať aj *iné svoje potenciálne či virtuálne štruktúry*. Okrem toho aj *percipient (estetický subjekt) alebo apercipient (gno-*

zeologický subjekt) recipuje raz jednu raz inú z množiny virtuálnych štruktúr. Ako je známe, najmä veľké, epochálne kultúrne výtvory sú schopné zvlášť výrazne a bohaté prejavovať svoju štrukturálnu multidimenzionalitu. Jeden český štrukturalista právom vyhlásil, že umelecký výtvor je funkcionálnou štruktúrou s viac úrovňami, ktorej zložky sú zasa len štruktúry. Treba upozorniť, že keď hovoríme o štrukturálnej multidimenzionalite artefaktu, musíme rozlišovať aj, povedzme, dve osobitné štruktúry od dvoch rozdielnych interpretácií, prípadne recepcií *tej istej variabilnej štruktúry. Teda aj tá istá štruktúra sa môže v rozličných podmienkach manifestovať variabilne a redukovane.* Na spomenutej brnenskej konferencii o štrukturalizme a historizme odznela mienka, že každý kľúčový zjav v umení je vystavený interpretačným adaptáciám. Konkrétna interpretácia diela vyviera, ako je pochopiteľné, z danej *filozofickej a estetickej orientácie interpreta.* Pritom treba ešte rozlišovať aj moment *estetickej realizácie a interpretácie* na jednej strane a moment *dialekticko štrukturálnych premien* (etapových) *samého artefaktu.*

Nie je teda korektnou formulácia, že určité prvky umeleckého diela sú iba holým materiálom pre celú škálu ľubovoľne imaginovaných štrukturálnych modelov. Je celkom zrejmé, že oveľa výstižnejšia je formulácia, že pri „realizácii“ diela sa uplatňujú — *variabilne* podľa orientácie recipienta, determinovanej širším spoločenskokultúrnym kontextom — imanentné štrukturálne danosti diela. Isteže tento kontext môže vplývať aj na priznávanie dominujúcej funkcie v štruktúre diela inej zložke než to bolo v inenciách jeho autora.

Aj keď artefakt nemá definitívne a jednoznačne vymedzenú štruktúru, je krajne príkre tvrdiť, že by „štruktúrny poriadok“ vnášal doň jednoducho subjekt. Rozličné „realizácie“ niektorého umeleckého diela v priebehu storočí (napr. barokový alebo klasicistický Shakespeare) akcentujúce vždy iné a iné štrukturálne dominanty, nie sú vnášaním „štruktúrneho poriadku“ do umeleckého diela.

Ak sa literárne dielo vyznačuje pluralitou významov a je otvorené, to neznačí, že nie je aj faktom historickým, ako sa niekedy tvrdí. História predsa nie iba sukcesívnym radom uzavretých faktov; v takom prípade nebola by možná ani história *ako veda*, skúmajúca dialektické zákonitosti dejín.

Fakty kultúry hodnotíme z hľadiska hodnotových noriem daného obdobia. Avšak hodnotenie z *hľadiska vývinového významu* dosahuje už stupeň vedeckej objektivity. Je nepochybné, že sa vyvíja a prehĺbuje aj takýto, t. j. vedecký (teória vývinu) prístup. Úlohou teoretického poznania je nielen postihovanie dobových súvislostí a podmienok, ale predovšetkým geneticko-štrukturálny rozbor samých dobových prís'upov a dobových noriem.

Tak ako vo vede daný poznatok je výsledkom dialektickej oscilácie objektu a teoretického postoja, i v umení daná estetická hodnota je determinovaná osciláciou artefaktu a estetického prís'upu. Estetická hodnota je síce mentálnou štruktúrou, no je zároveň korelátom štrukturálno dialektickej celistvosti zložiek umeleckého artefaktu.

Ak niekto tvrdí, že isté artefakty sú iba pseudoartefaktami, t. j. že nemajú štruktúru, môže mať pravdu. Ale môže sa mylíť: recipient nemusí byť totiž vnímavý na určité kategórie štruktúr. Môže byť farbosllepý (aj v prenesenom

zmysle). V rozpore s niektorými umenovednými pracovníkmi tvrdím, že aj avantgardné diela, pokiaľ sú naozaj dielami, majú a nemôžu nemať svoju charakteristickú štruktúru. Odvolávam sa tu na takého veľkého priekopníka modernej hudby a vynikajúceho hudobného teoretika, ako je A. Schönberg. Okrem iného sa vyjadril tak, že prvky hudobnej štruktúry odhalia svoj pravý význam iba svojím spoločným pôsobením. Niektorí popierači štrukturovanosti modernej literatúry operujú aj indeterministickým existencializmom a tvrdia, že autentičnosť literárnej postavy je v indeterminovanosti jej reakcií a v tom je vraj jej sloboda. Domnievam sa, že čo by ako konala spontánne, vôbec nie je indeterminovaná (psychoanalýza to objavila už dávno). Nepredvídateľnosť konania postavy je dôsledkom našej nedostatočnej kognitívnej výbavy, pokiaľ ide o hlbinné impulzy a motívy konania postavy; zásadne však platí, že autentičnosť spočíva v celkovom konkrétnom *charaktere* postavy, takto komplexne a hlbinne podmienenom. Ináč by šlo naozaj len o pseudoartefakt. Postavu nemôžem vyhlásiť za slobodnú len preto, že *mne* sa javí jej konanie neprediktabilným. Platí to, i keď sa v modernom románe nevyžaduje, aby postava mala „intelektuálnu fyziognómiu.“

V tejto stati vyslovil som svoje stanovisko k niektorým otázkam, ktoré sú v popredí skúmavej pozornosti niektorých, najmä francúzskych štrukturalistov, a ktoré sa stretli aj u nás s istým ohlasom. Práve preto pokladal som za užitočné vyjadriť k nim aj svoj osobný postoj a prispieť takto do ďalších úvah.

Teoretické a metodologické otázky dialektiky štruktúry, v uplynulých rokoch tak zatracované z platformy sektárskych ideológií, dostávajú sa do popredia bádateľského záujmu aj sovietskych vedcov. Desiatky sovietskych vedcov vo všetkých oblastiach vedeckého poznania a experimentovania sa presvedčili, ako samy konštatujú, že štrukturálny prístup ku konkrétnym vedeckým problémom prináša vede nespočetné úspechy. Túto tvorivú metamorfózu sledujem už od začiatku šesťdesiatych rokov.

Najnovšie viacerí moderní štrukturalisticky orientovaní sovietski myslitelia vyhlasujú, že na základe štrukturálneho prístupu treba revidovať chybný výklad filozofických kategórií, realizovaný tradičným kvalitatívne-fenomenologickým (deskriptívnym) jazykom. Treba vraj prehodnotiť obsah kategórií i zákonov materialistickej dialektiky na báze systémovo štrukturálneho prístupu (princípu), ktorý preniká do všetkých vedeckých oblastí.

Podľa nich práve kategória interakcie medzi elementmi štruktúry je základnou platformou interpretácie ostatných filozofických kategórií. Podľa nich potenciálna ekvivalencia pojmov „element“ a „systém“ je v tom, že daný systém môže fungovať ako element alebo podsystem širšieho systému a že elementy vystupujú v rámci systému ako homogénne, javia sa vo vnútri samých seba ako rozčlenené a na báze svojej mikroanalýzy sa môžu javiť ako systémy mikroúrovne. Vyhlasujú ďalej, že poznanie kvalitatívnej špecifickosti objektu znamená odhaliť jeho špecifickú štruktúru. Kategóriu kauzácie možno vraj adekvátne interpretovať len na báze štruktúry interakcií. Osobitnú pozornosť venovali aj kategóriám obsahu a formy. Odňat z kategórie obsahu jeho štruktúru, priliehavo argumentujú, značí narušiť zmysel kategórie obsahu. Keď sa transformuje štruk-

túra, vzniká kvalitatívne nový objekt, mení sa teda aj obsah. Kategóriu formy treba teda chápať v duchu autentického marxizmu ako spôsob existencie obsahu.

Okrem iného vyzdvihujú v posledných rokoch mnohí sovietski vedci napríklad aj rastúci svetový význam všeobecnej teórie systému v modernej vede. Desiatky sovietskych vedcov, ako aj premnohí kolegovia na celom svete, dnes už s hlbokým presvedčením a zdôvodnene vyhlasujú, že niet ani jedinej vedeckej oblasti, v ktorej by sa tak či onak neprístupovalo štrukturálne.

Bibliografia:

Bakoš M., *O problémoch umeleckej a vedeckej avantgardy*. V knihe: Avantgarda 38, Bratislava 1969.

Barthes R., *Essais critiques*, Paris 1964.

Foucault M., *Les mots et les choses*, Paris 1964.

Godelier M., *Rationalité et irrationalité en économie*, Paris 1961.

Kalivoda R., *Moderní duchovní skutečnost a marxismus*, Praha 1968.

Krausová N., *Polemické poznámky k pojmu štruktúry*, Romboid 1967/1.

Krausová N., *Súčasný literárnovedný štrukturalizmus*, Slovenská literatúra XV, 1968.

Lacan J., *Écrits*, Paris 1966.

Lévi-Strauss C., *Anthropologie structurale*, Paris 1958.

Lévi-Strauss C., *La pensée sauvage*, Paris 1964.

Materiál z konferencie o „štrukturalizme a historizme vo filozofii 20. storočia“, Filozofický časopis ČSAV 1969/1.

Pauliny E., Novák L., Ružička J., *Štrukturalizmus za okrúhlym stolom*, Slovenské pohľady 1966/9.

Piaget J., *Le structuralisme*, Paris 1968.

Pinkava J., *Současný sovětský štrukturalizmus*, Estetika V, 1968/4.

Parsons T., *Structure and process in modern societies*, Glencoe 1960.

Sebag L., *Marxisme et structuralisme*, Paris 1964.

Sens et usages du terme structure, La Haye 1962.

Structura i formy materii, Moskva 1967.

Števček J., *Prvá kritika francúzskeho štrukturalizmu*, Slovenské pohľady 1969/7.

Tuchtin V. S., *Sistemno-strukturnyj podchod i specifika filozofskogo znaniya*, Voprosy filosofii 1968/11.

Viet J., *Les méthodes structuralistes dans les sciences sociales*, Paris 1967.

К ДИСКУССИИ О СТРУКТУРАЛИЗМЕ

Игорь Грушовский

Развитие познания и настоящий прогресс в науке вытекают из диалектического колебания между данной системой эмпирических познаний и эмпирической (эмпирическо-практической) действительностью или же эмпирическим бытием.

Научная эмпирия не является каким-нибудь механическим описанием, в конце концов, ничего нельзя описывать без определенных (хотя бы рудиментальных) познавательных предпосылок.

То, что обозначаем как определенный факт, зависит от его структурных связей и, одновременно, от нашей теоретической точки зрения, выраженной данной системой понятий.

Поскольку действительность не представляет собой мозаику единичных факторов, а является сложной структурой отношений и противоречий, наши познания, если они адекватны, должны составлять сети взаимосвязей. Эмпирические высказывания, равно как и относительно непосредственные описания, следует понимать контекстуально, потому что сама действительность имеет структурный характер.

Никакое научное понятие не является независимой единицей, оно всегда входит в какую-нибудь систему понятий.

Диалектико-структурные отношения и связи предмета выражают способ его существования.

На каждом этапе развития науки конечными элементами структуры являются те ее части, которых субструктура нам пока неизвестна.

Толкование диалектико-структурной сущности предмета должно исходить из ее специфических сторон, если мы хотим адекватно понять ее. Однако, эту сущность качественно специфического предмета нельзя надлежащим образом объяснить без учета диалектики развития внешней действительности, в которую данный предмет каким-нибудь образом включен, закономерно с нею связан, входя в структуры высшего порядка.

Внеструктурное явление или внеструктурный импульс становятся составной частью определенной действительности, имеющей специальный характер, тогда, когда они становятся органической (хотя и противоречивой) частью структуры данной действительности.

Каждый факт или художественный артефакт может заключать в себе целую группу структур, т. е. он может проявляться как многоструктурный.

Перцепиент (эстетический субъект) или апперцепиент (гносеологический субъект) воспринимает из этой группы один раз одну, другой раз другую структуру. Кроме того, и одна и та же структура может при различных условиях проявляться по-разному и по-разному может и толковаться. Конкретное толкование произведения вытекает из философской и эстетической ориентации толкующего.

ON THE DISCUSSION ON STRUCTURALISM

Igor Hrušovský

The development of knowledge and a real progress of science has its source in the dialectic oscillation between the given system of empirical findings and empirical (empiricopractical) reality or empirical being.

The scientific empiricism is no empty description; in fact, nothing at all can be described without any cognitive (although rudimentary) presuppositions.

That which we designate as a certain fact, depends on its structural connections and, at the same time, on the theoretical attitude as expressed by the given conceptual system.

Since reality is not a mosaic of singularities but represents an articulate structure of relations and contradictions, our pieces of knowledge — if they are to be adequate to reality — have to form a network of connections. Empirical statements, even the relatively immediate descriptions proper, are to be understood contextually because reality itself forms a structure. No scientific concept is an independent entity, but is always constituted in the systemic incorporation to other concepts.

The dialectico-structural relations and connections of object express the way of its existence.

At each developmental stage of science, those components of structure, whose sub-structure we do not know as yet, appear to be the final elements.

The explanation of the dialectico-structural essence of object should be based on its specific moments, if the essence is to be understood adequately. However, this essence of the qualitatively specified object cannot be adequately explained quite separately from the developmental dialectics of external reality into which the given object is somehow incorporated; in some regular way, it is in connection with that reality in more superior and broader structures.

An extrastructural phenomenon or stimulus is integrated by a certain specifically characterized reality in such a case when it becomes an organic (although contradictory) component of this reality.

Every fact or artistic artifact may include a whole set of structures, i. e., it can manifest itself polystructurally.

The percipient (aesthetical subject) or appercipient (gnoseological subject) receives now one and now another of the set of virtual structures. Besides, even the same structure can manifest itself under different conditions variably and can be differently interpreted. A concrete interpretation of a work has its source in the philosophical and aesthetic orientation of the interpreter.